

відповідальності за злочини проти правосуддя, зокрема, кодифікації норм із питань кримінально-правового захисту правовідносин у сфері правосуддя. Злочини у цій сфері мають включати до їх системи такі суспільно небезпечні діяння, які посягають на нормальну діяльність суду з відправлення правосуддя, а саме: злочини, що вчиняються у зв'язку з діяльністю загальних судів із розгляду і вирішенню судових справ (кримінальних, цивільних, господарських і адміністративних) та діяльністю Конституційного Суду України. У свою чергу, злочини, які посягають на процесуальну діяльність органів досудового розслідування, кримінально-виконавчих установ, за своєю суттю є злочинами проти установленого в державі правопорядку і механізму його забезпечення.

Л. М. Демидова, д.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінального права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, завідувач сектора дослідження кримінально-правових проблем боротьби зі злочинністю НДІ вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО В СИСТЕМІ НАУКОВИХ ЗНАТЬ: МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У тезах розглядаються актуальні методологічні проблеми кримінального права та пропонуються шляхи їх вирішення. Сформульовано оптимальні підходи у виборі методологічного інструментарію для проведення кримінально-правових досліджень.

В тезисах рассматриваются актуальные методологические проблемы криминального права и предлагаются пути их решения. Сформулированы оптимальные подходы в выборе методологического инструментария для проведения уголовно-правовых исследований.

The theses consider relevant methodological problems of criminal law and the ways suggested to solve them. The optimal approaches in choosing methodological tools for carrying out criminal legal studies have been stated.

Однією з головних підвалин розвитку науки кримінального права є осмислення її місця, значення в системі наукових знань і зв'язків з іншими науковими дисциплінами, а також виокремлення та розв'язання

загальнотеоретичних проблем. До останніх слід віднести й методологічні проблеми пізнавальної діяльності, зокрема, в сфері боротьби зі злочинністю кримінально-правовими засобами. Серед них головне місце займають питання вибору й меж використання методологічного інструментарію в кримінально-правових дослідженнях. Підвищення суспільного значення зазначених досліджень як складника загальної системи наукових знань залежить від глибини втілення прогресивних попередніх і сучасних наукових здобутків у різних сферах наукових пошуків, тобто від уміння практично використати й удосконалити зв'язки кримінального права з багатьма науками (дисциплінами), насамперед із філософією й математикою, яку правильно називають «царицею наук».

Проблема методології у будь-якій науці, як й у кримінально-правовій, належить до найбільш складних і актуальних. Від її розуміння залежить вибір правильного напрямку (стратегії) дослідження й досягнення істинного результату. Під методологією дослідження більшість дослідників розуміє систему методів, прийомів і засобів наукового пізнання, що становить собою, в першу чергу, комплекс раціональних шляхів, що історично склалися, засобів і форм руху мислення від незнання до пізнання, від гіпотез до істини, від одиничного до узагальненого, від явища до сутності. Необхідно, вважаємо, підкреслити правильність твердження М. І. Панова й Н. О. Гуторової, що методологія наукового пізнання – явище інтегральне: з одного боку, вона об'єднує систему компонентів, що її утворюють (світоглядні, загальні і спеціальні теорії й концепції, філософські закони й категорії, правила логіки, загальнонаукові і приватнонаукові методи й методики дійсності), а з другого – засоби і принципи пізнання, що забезпечують отримання максимально об'єктивної, точної, систематизованої інформації про об'єкт і предмет дослідження. Як зауважують ці вчені, підтримуючи позицію Д. А. Керімова, методологію не можна зводити лише до тієї чи іншої (однієї) компоненти, наприклад, до окремого (одного) методу або до вчення лише про деякі засоби, методи чи методики, оскільки за їх межами в такому випадку безпідставно залишатимуться інші, внаслідок чого й методологія як така не буде визначена з відповідною повнотою. Будь-які теоретичні положення, зокрема, у вигляді певних концепцій, за твердженням В. С. Зеленецького, теж мають бути здатними виконувати методологічну функцію, а тому вони повинні відповідати певним вимогам (онтологічним, гносеологічним, правовим, соціальним й ін.). Підґрунтям для останньої тези є те, що накопичені у процесі наукових пошуків знання про об'єкт і предмет

дослідження приєднуються до вже існуючих знань і можуть бути використані для подальших пізнавальних наукових розвідок. Як наголошує В. Я. Тацій, докорінною методологічною вимогою на сучасному етапі є проведення досліджень у тісному зв'язку зі слідчо-судовою практикою, тобто з урахуванням її потреб та їх вирішенням, зокрема, у перспективі. Методологія наукових досліджень – це сфера знань про організацію й результат пізнавальної діяльності людини, які знаходяться у стані теоретико-прикладного розвитку й інтеграції. Ці знання займають ключове місце в системі наукових знань, а їх «наповнення» залежить від стану розвитку багатьох наук (дисциплін).

Визначення методологічного інструментарію зумовлено: (а) метою дослідження й завданнями, що вирішуються під час цього дослідження, а також обраними об'єктом і предметом дослідження; (б) теоретичними, правовими й емпіричними передумовами, встановлення яких передують накопиченню нових знань.

Однією з форм вираження ідеї дослідження, а також теоретичним підґрунтям для обрання, розроблення й формулювання методологічного інструментарію є гіпотеза. Гіпотези висуваються як на початку пізнавального процесу при підкресленні науковості дослідження з урахуванням результатів аналізу теоретичних, правових та емпіричних передумов наукового пізнання, так і в його процесі. Вони мають певне значення для організації дослідження, насамперед методологічне (концептуальне, організаційне), а також теоретико-правове. Висунуті гіпотези підлягають узагальненню, подальшій перевірці і служать підґрунтям для похідних або нових (приміром, з метою уточнення або розвитку існуючих) знань.

Проблеми наукового пізнання обраного об'єкта (предмета) дослідження та досягнення визначеної дослідником мети варто розв'язувати комплексним шляхом на емпіричному й теоретичному рівнях дослідження, а також при їх об'єднанні. Експериментально підтверджено найбільшу ефективність оптимального композиційного підходу.

Оптимальний композиційний підхід, який доцільно застосовувати в організації пізнавального процесу, становить собою об'єднання певних складників – визнаних науковцями світоглядних та інших теорій, концепцій, законів, правил, підходів, принципів і методів. Композиційність – це найважливіший компонент, що організує та надає єдність і цілісність пізнавальному процесу, під час якого будь-яка його структурна частина підпорядковується іншим та меті дослідження. Композиційність в організації пізнавального процесу досягається шляхом формулювання

і впровадження домінуючої ідеї, яка є стратегічною і впливає на вибір методологічного інструментарію й меж його використання. Такою ідеєю виступає сформульована(-і) концепція(-ії). Оптимальність – це необхідне й достатнє, що дозволяє отримати бажаний результат, тобто відсутність зайвого. Обрана стратегія із запровадженням обраних підходів, методів, теорій, законів і правил, які вже перевірені часом, дозволяє здійснити всебічне вивчення об'єкта (предмета) дослідження.

Перспективним для кримінально-правових досліджень є поглиблене використання математичного підходу. Математика залишається ключовим складником сучасної теорії пізнання. Щодо дослідження загальнотеретичних питань кримінального права й проблем різних його інститутів корисними є знання, що набувають назву «інституціональна архітектоніка» і формуються як сучасне прогресивне вчення про побудову гармонійних інституцій, а також такі закони математики, як закон про золоту пропорцію (гармонію, досконалість цілого) та закон про золоту серцевину, відомі ще з часів Евкліда. Поглиблене застосування математичного підходу сприятиме вирішенню проблем забезпечення системності кримінального права як науки й системності кримінального законодавства (щодо системи покарань і відповідальності юридичних осіб, запровадження кримінального проступку, побудови диспозицій і санкцій норм в Особливій частині КК), подоланню полісемії багатьох термінів, що містяться в нормах КК, і термінологічної неточності опису ознак злочинів (наприклад, наслідок злочинного діяння у виді майнової шкоди фіксується з використанням понад 10 термінів без урахування специфіки такої шкоди, зокрема, видових ознак і її структури).

Гальмом поступового розвитку кримінального права й методології права в цілому залишається й відставання інших наук від потреб суспільства, зокрема, щодо інформаційного простору. У контексті останнього необхідним є не лише визнання інформаційного права самостійною галуззю права, а й розвиток цих знань у тісному зв'язку з математикою. Як відомо, насамперед математичні знання покладено в основу інформаційних (телекомунікаційних) ресурсів, наприклад, у мережі Інтернет. Потребує уваги дослідників-цивілістів й інститут власності з удосконаленням норм щодо власності на інформацію.

Зазначене можна віднести до методологічних проблем кримінального права, пов'язаних як зі станом розвитку останньої, так й інших наук (дисциплін), розв'язання яких сприятиме прогресу доктрини кримінального права в царині захисту найважливіших соціальних цінностей від злочинних посягань.